

VRIENDEN VAN HET MUSEUM FRANS BLOEMEN

REDACTIONEEL

Beste lezer, doordat de opening van het museum Frans Bloemen is uitgesteld tot eind september van dit jaar, ziet dit nummer er nogal anders uit dan wij ons hadden voorgesteld. Een "tussen-nummer" in plaats van een openingsnummer. Tot september zal er nog fanatiek gewerkt moeten worden aan: publiciteit, de collectie van het museum, het sponsorplan enzovoort. Wat prachtig is het trouwens dat het museum er nu zeker komt. Op de jaarvergadering van 27 april heeft het bestuur o.l.v. Wim Kattenberg de plannen en de resultaten zeer helder gepresenteerd. Dat er die avond op grote schaal acte de présence is gegeven door de Vrienden maakt onze zaak alleen maar sterker.

ARCHEOLOGICA Archeologie en Geologie

De archeologie haalt verreweg de meeste informatie uit de bodem. Het is daarom nuttig om eerst iets over de geschiedenis van de bodem te weten. Deze tak van wetenschap wordt verzorgd door de geologie.

Iets over tijd

De geologie rekt met miljoenen jaren of het knikkers zijn. Iedereen kan zich wel een miljoen gulden voorstellen en vooral wat je daarmee wel zou kunnen doen, maar bij een miljoen jaar ligt de zaak even anders. Het begrip "vóór het jaar nul" is voor ons al een bijna onvoorstelbare tijd terug, maar het is slechts een kleine 2000 jaar. Dit is 2% van een miljoen jaar! We zullen maar niet proberen om ons dat werkelijk voor te stellen en gebruik maken van een hulpmiddel om ons de aardse tijdperken relatief voor te stellen. Bijvoorbeeld in de vorm van een etmaal, waarbij het begin van de aarde op 0 uur valt en het heden op 24.00 uur.

tijdperk	jaren voor nu	relatieve tijd
Precambrium	4.5 miljard	0.00
Paleozoïcum	600 miljoen	20.48
Mesozoïcum	225 miljoen	22.48
Neozoïcum	70 miljoen	23.37

Het Neozoïcum begon met de grote ramp waarbij de sauriërs uitstierven. De kleine zoogdieren, waaruit de mens tenslotte is voortgekomen, kregen een kans. Gemeeten in relatieve tijd is dat op de totale aardgeschiedenis minder dan het laatste half uur!

Interessante geologische tijdperken

Omdat de mens als soort slechts ca. 5 miljoen jaar bestaat zijn de perioden daarvoor in archeologische zin minder interessant. Het Neozoïcum wordt onderverdeeld in Tertiair en Kwartair. Het Kwartair begint zo'n 2 miljoen jaar geleden. In relatieve tijd: 23.59.24 uur, dus slechts 36 seconden voor heden! De eerste mensachtige wezens liepen op aarde rond, de flora en fauna begonnen zich langzamerhand in de huidige richting te ontwikkelen. Er volgde in onze gebieden een lange periode van ijstijden, met z.g. interglaciale (relatief warme) perioden. In één van die perioden zitten we nu. De ijstijden zijn interessant, omdat het landschap door de activiteiten van het ijs grondig is veranderd. Over het ontstaan van de ijstijden bestaan veel theorieën, die weinig samenhangend zijn. Er is nog steeds veel onduidelijkheid. Natuurlijk willen wij graag weten hoe de aarde zich verder ontwikkelt: komt er een nieuwe ijstijd, of zet de huidige warme periode door? De voorlaatste ijstijd in het Saalien (100.000 jaar geleden) heeft de stuwwal van Nijmegen gevormd. Het ijs bereikte toen Nederland en heeft de bodem letterlijk omgeploegd tot ruwweg de lijn Vogelzang -

Utrecht - Nijmegen. Ten zuiden van deze lijn ontstonden wilde rivieren met gletsjer-puin afzettingen. Een soortgelijk landschap wordt nog steeds in Noord-Canada aangetroffen.

Het Holoceen

De laatste ijstijd eindigde zo'n 10.000 jaar geleden met het begin van het Holoceen, een tijdperk, waarin we nu nog leven. Archeologisch bezien is dit misschien wel de belangrijkste periode, omdat bijna alle archeologische vondsten in Nederland te dateren zijn in perioden binnen het Holoceen.

Het ijs heeft Nederland 10.000 jaar geleden niet bereikt, maar er heerste wel een periode van strenge koude en droogte. De bodem was permanent bevroren (permafrost). Rivieren lagen meestal droog en de wind formeerde zand-duinen uit de rivierbeddingen. Voor Wijchen zeer belangrijk, want de zandheuvelrug Heumen - Wijchen - Bergharen is toen ontstaan. Men noemt deze zandheuveldonken.

Het zichtbare landschap om ons heen is dus eigenlijk amper 10.000 jaar oud. Onze rivieren, de Maas en de Waal, hebben grote invloed gehad op het verdere verloop van de landschapsontwikkeling.

Iets over rivieren

Rivieren zijn watergeulen, die water van hogerliggende gebieden naar lager gelegen gebieden transporteren. Daarmee nemen ze sedimenten mee. Sedimenten zijn afvalproducten van gesteenten in de hoger gelegen gebieden. Door regen,

wind en stukvriezen wordt rotsgesteente afgebroken en afhankelijk van de grootte van het puin meer of minder snel door het water meegenomen. Het water ten slotte komt van regen of sneeuwval in de hogere gebieden. Met de recente wateroverlast heeft iedereen wel een goed beeld gekregen van wat een rivier doet, als er veel neerslag valt aan de bovenloop ervan. Er is echter een groot verschil met zo'n 1000 jaar geleden: wij dijken onze rivieren in en toen was dat niet het geval. Rivieren transporteren niet alleen sedimenten, ze zetten ze ook af. Neem een emmer water, gooi er een schep grond in, roer alles goed door elkaar en wacht een dag. Wat ziet u? De modderbrei heeft zich afgesplitst: boven in de emmer een laag helder water, terwijl de grofste bestanddelen onderin te vinden zijn. Bij stromend water worden de zwaarste bestanddelen het eerst afgezet en lichtere het laatst, afhankelijk van de stroomsterkte. De stroomsterkte van een rivier hangt af van het hoogteverschil per afstand (het debiet). De rivier zet sedimenten af op haar eigen bedding die daarbij opgehoogd wordt. Bij een wat hogere waterstand zal de rivier buiten haar oevers treden en daar weer sediment afzetten. Op deze manier ontstaan de z.g. oeverwallen, die in het landschap duidelijk zichtbaar zijn als je erop let. Wordt de bedding te hoog, dan verlegt de rivier haar bedding naar een lager gelegen gebied. Door de tijd heen hebben in onze gebieden de Maas en de Waal wel zo ongeveer overal gestroomd en sedimenten afgezet.

Om het verhaal van de rivieren en daarmee deze aflevering te besluiten nog een belangrijke eigenschap van rivieren: ze meanderen. Vooral als een rivier in wat vlakker gebied stroomt is het debiet en daarmee de stroomsterkte gering. Stel U een rechte rivier voor. Door kleine verschillen in de bedding kan de stroom iets

meer naar de ene dan naar de andere kant verschuiven. Dat betekent, dat er aan de ene kant meer wordt afgezet en aan de andere kant meer wordt afgevoerd. Er ontstaat een bocht in de rivier. Een rechte rivier is iets onnatuurlijks. De rivier gaat kronkelend door het landschap en dat heet meanderen. Als de bocht te groot wordt, komt de rivier zichzelf tegen en snijdt daar de route af. Als u dit verschijnsel nader wilt bekijken is een waterkaart van onze gebieden een goed hulpmiddel, vooral de IJssel geeft prachtige meandervoorbeelden. Volgende keer: Meer!

Jan van Huet

Komt Vrienden in den ronde!

Binnen en buiten Wijchen, werken momenteel heel veel mensen aan het nieuwe museum kasteel Wijchen. De meesten binnen Vriendenkringen en de Storyline-groep. Dat is prachtig, dat is een blijmakende zaak. Maar pas op! Met een nieuw museum sec, heb je nog maar een deel van de vernieuwing.

Positieve zaken springen er weliswaar meteen uit zoals: aanpassing van de archeologische opstelling aan huidige inzichten, de nieuwe functie van de kasteelzolder en de zinvolle opwaardering van het enorme Wijchense archeologische depot.

Toch, de 'vonk' van het nieuwe museum naar de regionale bevolking van jong tot oud in brede lagen is m.i. pas het echte brede draagvlak. Dat is te zien als velen zich echt thuis gaan voelen binnen het Wijchense museum en dit een actieve rol in het tonen van het Wijchense cultuurgoed vervult. Maar voordat je blijft stilstaan en een bepaalde cultuurperiode 'ondergaat' van wel dertig eeuwen geleden moet je door de aanvankelijk stoffi-

ge, grijze, archeologische 'troep' heenbijten. Voor sommigen is dan ineens de schakel gelegd tussen de ooit door mensenhanden gemaakte Wijchense voorwerpen, de vindplaatsen en het zo afwisselende landschap hier. Dan wordt U jager en verandert U in een speurneus/ontdekker en ervaart U mogelijk een wonderlijke sensatie. En gaat U intensiever naar nog meer inlichtingen op zoek. Oudheidkundige voorwerpen die U ergens in huis heeft, gaat U misschien nu wel zonder schroom tonen aan een deskundige.

Daarom moet onze club groeien, dat is een levensnoodzaak voor onze Stichting. Probeer U de komende tijd als Vriend nou eens daadwerkelijk binnen Uw kennissen enkele mensen voor onze 'Vriendenzaak' te interesseren. Uiteindelijk gaat het om het zo goed mogelijk laten functioneren van het nieuwe museum. Een doelmatiger taakverdeling van onze jonge Stichting (115 Vrienden) is daarbij een aktueel 'speerpunt'. Met name de Vriendenkring 'Ondersteuning Museum' (10 Vrienden) heeft na 15 september nog 30 vrijwilligers nodig bij het starten van een goed roulerend systeem van toezicht in het museum; met name voor zaterdag en zondag. Wanneer het u leuk lijkt een aktieve bijdrage te leveren aan het museum kunt U zich, via het redaktie-adres, melden bij

Jacques Rommens
CONTRIBUTIE

Contributie Stichting Vrienden kost per jaar:

individueel lidmaatschap:

f 12,50

gezinslidmaatschap:

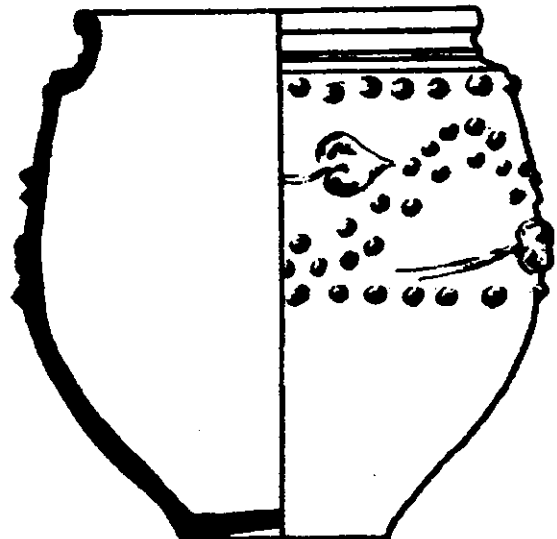
f 15,--

jeugdlidmaatschap(<18 jaar): f 5,--

i.v.m. kostenbeperking geniet persoonlijke machtiging bij contributie-inning de voorkeur!

Bij lidmaatschap van onze stichting heeft U tevens gratis toegang tot het museum op vertoon van Uw persoonlijke lidmaatschapskaart (uitgezonderd bepaalde kunsttentoonstellingen). Over enige tijd zal een lidmaatschapskaart toegestuurd worden.

Jacques Rommens

VRIENDENKRINGEN

Vriendenkring Scherven/Literatuur

9, 26 en 31 januari, 20 februari, 6 en 20 maart, 3, 10 en 18 april zijn wij bijeen geweest. Al deze bijeenkomsten zijn besteed aan het inventariseren en determineren van de museumcollectie. De resultaten van de determinatie zijn door Ben Teubner

ingevoerd in een computersysteem. De gedetermineerde voorwerpen zijn geëtiketteerd. Eerder uitgevoerde determinaties zijn soms een handicap, want op nogal wat voorwerpen staan vreselijk groot geschreven nummers, die erg ontsieren. Daarnaast vinden we in bijvoorbeeld de urnen allerlei briefjes en kaartjes. Niet zelden liggen ze in een bedje van crematieresten. Vanaf 20 maart houden we ons bezig met de voorwerpen uit de Romeinse tijd. Daarvoor zijn we steeds bezig geweest met artefacten uit de prehistorie. "Goed kijken" is het devies op deze avonden.

HET WAGENGRAF TE WIJCHEN 2

In plaats van het 2e deel van het artikel over het wagengraf te Wijchen een aankondiging. Bij de opening van Oudheidkundig Museum Frans Bloemen in september a.s. verschijnt de voor de Nieuwsbrief bestemde artikelenreeks over het Wijchens wagengraf in de vorm van een katern, compleet met illustraties en een literatuurlijst. Vast staat dat Vrienden van de Stichting dit katern tegen een gereduceerd tarief kunnen kopen. Een exacte prijsopgave volgt.

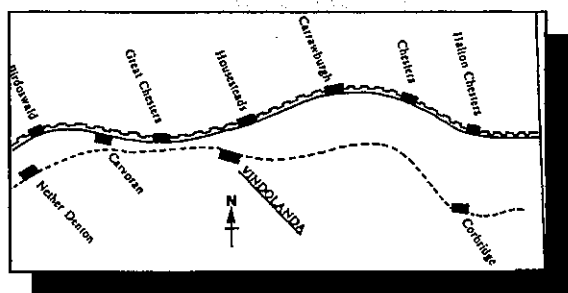
GELEZEN

Prisma Archeologie in de Lage Landen
Johan Hendriks, Baarn 1994, ISBN 90 274 4025 5. De titel belooft meer dan er wordt waargemaakt. Het boek is opgedeeld in 5 "delen: Inleiding, Prehistorie, Romeinse tijd, Vroege middeleeuwen en Late middeleeuwen. De "beginnende belangstel-

lende" zal met nogal wat vragen blijven zitten. In de paragraaf over de Tjonger- en Ahrensburgcultuur worden de lancetspits en de steelspits beschreven. Over de steelspits: "Kenmerkend zijn steelspitsen, stukjes vuursteen die door bewerking (retoucheren) een duidelijke steel hebben." (p.57) Als je nog nooit een steelspits hebt gezien, zal een dergelijke beschrijving weinig toevoegen. Wie wat beter ingevoerd is, kan hier en daar een vraagteken plaatsen. Wie de Bataven beschrijft als "Germaans" (p.134) begeeft zich op glad ijs. Er zijn inmiddels heel wat argumenten om de Bataven tot de Kelten te rekenen. Op p.141 schrijft Hendriks over de opstand van de Friezen in 28 na Christus. De Romeinse bestuurder Olennius legde de Friezen zware, en voor hen onacceptabele belastingen op. "Olennius heeft dit gemerkt in 28 n.Chr., toen één van zijn soldaten een laatste rustplaats vond in een waterput van de vlootbasis van Velsen." Inderdaad, zonder de Friese opstand was de desbetreffende soldaat waarschijnlijk niet in de waterput terechtgekomen. Maar dat hij er zeer waarschijnlijk door zijn strijdmakkers in is gestopt om het water voor de Friezen te vergiftigen, is een nuance die bij Hendriks verloren gaat. Tijdens de lezing van dit boek heb ik steeds in *Verleden Land* gebladerd. Veertien jaar oud, en het heeft alles wat het boek van Hendriks mist: een prachtige lay-out met mooie afbeeldingen en een heldere en volledige uitleg. Op pag. 81 van *Verleden land* staat trouwens een mooie tekening van de soldaat-in-de-put, en ook een afbeelding van de steel- en lancetspitsen kun je erin vinden. Over de archeologie in de Lage Landen op zich vertelt Hendriks haast niets. Binnenkort verschijnt bij dezelfde uitgever "*Prisma van*

de Archeologie 2000 Begrippen van A tot Z, auteur: drs. J.P.C.A. Hendriks(dezelfde?), prijs f 14,95.

Rond de tafel der Romeinen P.C.P. Faas, met 150 originele recepten, Domus Information Publishers; f 39,95, ISBN 90 5432 302 7. Herman Pleij heeft dit boek in de Volkskrant van 4 april j.l. niet erg welwillend gerecenseerd. Allerlei onderdelen van het dieet waren aan de Romeinse tafel welkom: varkensoren, visse-ogen, baarmoeders, uiers en darmen. Pleij zegt erover: "Hoewel Faas in het vervolg begrip probeert te kweken voor de positieve kwaliteiten van deze experimentele kookkunst, raakt de lezer eerder in toenemende mate doordrongen van de weerzinwekkendheden daarvan. De sterke voorkeur voor scherpe sauzen is ontstaan uit het streven de geur en smaak van half bedorven voedsel te maskeren. Speciale recepten bestaan er om rottend gevogelte nog eetbaar te maken, bedorven vissaus op te pepen of ranzige honing in de verkoop te houden.(...) De hele Romeinse keuken was als het ware ingericht op bedrog. (...) of na lezing ooit iemand zal besluiten eens geheel in stijl zijn vrienden te verwennen met een typisch Romeins gastmaal, valt ernstig te betwijfelen."

A.K. Bowman en J.D. Thomas *The Vindolanda writing-tablets (Tabulae Vindolandes II)*, 408 pag., geïll., British Museum Press 1994, f 153,-

Rond het jaar 100 werd er druk geschreven door en naar de bewoners van het Romeinse Vindolanda (Chesterholm, GB). Deze correspondentie vond plaats via flinterdunne houten plankjes van ongeveer 22 bij 10 cm. Op het glad gemaakte oppervlak werd met pen en inkt geschreven. Dergelijke schrijfplankjes waren uit de antieke geschriften bekend, maar nog nergens gevonden. In 1973 werd het eerste schrijfplankje gevonden in Vindolanda. Vele honderden zouden er nog volgen. Naast particuliere boodschappen zijn er delen van dagrapporten van het leger, voorraadlijsten e.d. gevonden in deze uithoek van het Imperium Romanum. In 1983 is het eerste deel van de transcriptie van de documenten verschenen. Voor een breder publiek is Bowmans *Life and letters on the Roman frontier. Vindolanda and its people*. 159 blz., geïll., British Museum Press 1994, f 52,- Beide publikaties verschaffen informatie over "onze" Bataven.

Zeker is inmiddels dat het Negende Bataafse Cohort aan het eind van de eerste eeuw in Vindolanda gelegerd was. Hetzelfde geldt waarschijnlijk ook voor het Derde. Zestig tabletten komen uit de correspondentie van de Bataafse commandant Flavius Cerialis. Een super-

goedkope kennismaking met deze materie biedt Robin Birley met *The Roman Documents from Vindolanda*, 34 blz., geïll., een uitgave van het Roman Army Museum, Carvoran, Greenhead, Northumberland 1990, £ 2,75. ISBN 1-873136-00-5

MUSEA e.d.

Het **ARCHEOLOGISCH MUSEUM FRANS BLOEMEN** is gesloten tot in september de nieuwe lokatie betrokken wordt: de zolderverdieping van het gerestaureerde kasteel te Wijchen. Telefoon 08894-24744 of b.g.g. 92304. Ass.-conservator: de heer Ben Teubner.

Het **STREEKDOCUMENTATIECENTRUM TWEESTROMENLAND**, Kasteellaan 24 te Wijchen is elke woensdagmiddag geopend van 14-17 uur, vrijdagavonds van 18.30-21 uur. Telefoon 08894-13012. Postadres: Zwanensingel 259, 6601 GK WIJCHEN

Het **STREEKHISTORISCH MUSEUM TWEESTROMENLAND** is gevestigd in Beneden-Leeuwen, in het klooster St. Elisabeth. Openingstijd: 's zondags van 14.00 - 17.00 uur. Voor rolstoelgebruikers is het museum te bereiken via het verpleeghuis St. Elisabeth. Streekhistorisch Museum Tweestromenland, Pastoor Zijlmanstraat 3, 6658 BE Beneden-Leeuwen, tel. 08879-5002

MUSEE DU PETIT PALAIS, Parijs. Tot 2 juli a.s. is daar de tentoonstelling over Carthago te zien: "Carthage. L'Histoire, sa trace et son echo".

STICHTING VRIENDEN VAN HET MUSEUM FRANS BLOEMEN, Postbus 221, 6600 AE WIJCHEN.

VOLGENDE NUMMER

De volgende Nieuwsbrief verschijnt in september 1995. Kopij inleveren vóór 1 september 1995 op het redactie-adres.

REDACTIE

Jan van Huet, Jacques Rommens en Peter Vissers vormen de redactie. Het redactie-adres is: Diepvoorde 32-02, 6605 GW WIJCHEN, telefoon 08894-22232.

